

»Zor- Zor- Zormanov Peter,« je zaihtel Jože. »On mi mi je rekel, naj mu prinesem jabolko.«

»Tudi to ne bo res! Gorje ti, če lažeš!«

»Res je, res, res!« hiti in ihti Jože.

»Zakaj pa poslušaj tega postopača ničvrednega?« In oče sežejo pod strop.

Tudi Jože je dostal svojo kazen. In potem še tri dni ni smel nikamor razen z očetom in z materjo.

Jože je še danes hvalešen, ker sta bila oče in mati ondaj tako stroga in ostra z njim. Ne tega in nobenega drugega greha nista hotela na njem zagovarjati, češ, fant je še premlad in drugi ga zapeljujejo.

Zormanov Peter jo je pa tudi pošteno izkupil.

»Oče, vaš Jože je pa prebrisan fant,« je začel Peter hvaliti Vejnikovega Jožka.

»Kako misliš?«

»Kaj ne veste? Vesel sem, da je tako premeteno izpeljal tisto reč pri Zapotokarju. Prav je storil dedcu skopemu! Saj ima tako vsega preveč!«

»Ti ga seveda hvališ, ker si mu svetoval, naj gre krast. Povem ti pa, da moj fant ne bo tat, dokler bom jaz živ. Hodí zdaj! V mojih ušesih taki ljudje, kot si ti, nimajo prostora.«

Peter je nekaj zagodel in jo jezno pobral od hiše. Kdo ve — če bi bil Peter gospodar in bi mu Jože kradel, ali bi še tako mislil in govoril?

Iz zgodovine kranjskih trgov.

Leop. Podlogar.

2. Cerknica.

(Konec.)

Cerknica in nje okolica je veliko trpela pred Turki. Kolikokrat je teptalo ta svet turško kopito, podrobno ni znano. Znana so nam pa leta, ko so Turki prihruli semkaj v večjih trumah. Prvikrat so napadli trg meseca marca l. 1472. V cerkvenem oglu poleg stranskih vrat je vzdian kamen z gotskim napisom v latinščini: »Anno Domini 1472 die dominica ante annuntiationem combusta est titularis ecclesia beatae Mariae Virginis per manus immanissimorum Turcorum«, slovensko: »V letu Gospodovem 1472.¹, nedelje pred Marijinem Oznanjenjem, so požgale neukročene turške roke blaženi Devici Mariji posvečeno cerkev«. Takoj po tej nesreči je jel pripravljati vse potrebno

¹ Bila je Bela nedelja, dan 5. aprila, ker je bil praznik prestavljen od srede Velikega tedna.

za novo stavbo vikarij Ahacij, ker je vikarij Lenart, ki se omenja leta 1472. najbrže odstopil. Posebno ga je podpirala pri tem delu hazberška gospoda. Leta 1476. je namreč morila kuga v cerkniški okolici in se oglasila tudi v rodovini plemenitašev Wagen. Neki Boltazar plemeniti Wagen je tedaj pregovoril svoje sorodnike, da so naklonili svoje premoženje za pozidavo nove cerkve v cerkniškem trgu. Stavba je bila dovršena leta 1482. Ljudstvo je imelo medtem božjo službo, v cerkvi sv. Marjete na Planini.¹

V teh desetih letih, ko so zidali novo cerkev, so Turki spet trikrat pridrli v Cerkniško kotlino: l. 1476. dvakrat in l. 1480.

V obrambo proti Turkom so ondaj zgradili okoli cerkve, ki so jo zidali v lepem gotiškem slogu, tudi tabor, t. j. močno obzidje s petimi stolpi. Pravijo, da sta zidala dva brata, eden cerkev, drugi pa tabor okoli nje. Morda sta bila res to brata iz rodovine plemenitih Wagen. Danes stojita od takratnega tabora še dva stolpa: eden se rabi za stanovanje, drugi pa za shrambo. V tem stolpu se hrani 43 cm visok, 21 cm širok in 100 kg težak topič, ki je bil vzet Turkom.

Bere se, da so prišli ti nebodijhtreba tudi v letih 1491., 1507., 1522., 1528., 1529., 1559.² (dvakrat), 1560., 1564. in 1566. Leta 1528. so zajeli Turki pri Šilertabru florentinske trgovce in jim vzeli 20 tovorov svile, vredne 20 tisoč goldinarjev. Leta 1559. in 1560. so pa opustošili trg in prizadeli tudi sosednjim vasem veliko škode.

Leta 1527., 9. aprila, je ukazal deželni upravitelj Jožef pl. Lamberg, da morajo, kakor drugi Notranjci, tudi cirkničanje in sicer iz trga, iz Dolenje vasi, iz Dolenjega jezera in iz Zelš priti v Šilertabor, v trdnjavo, ki so jo zgradili Ravnaharji, in jo braniti, kadar se bo sovražnik bližal od Kočevja ali Ribnice semkaj. Ta odredba, da si je bila izdana in ukazana iz najboljšega namena, je bila trgu in vasem v veliko kvar. Ob času turškega napada je namreč vse zbežalo v tabor in prav nezatne turške čete so medtem lahko neovirano plenile in požigale po trgu in po vaseh. Ko bi bili prebivalci ostali doma, bi bili Turka marsikdaj lahko odgnali. To so posebno občutili l. 1559. in 1560. Že l. 1568. to toraj prosili nadvojvodo Karola (1564–1590), naj jih odveže te dolžnosti; pa so morali prositi še leta in leta, da so jih uslišali na dvoru in jim poslali od nadvojvode lastnoročno podpisano pismo, ki jih z dnem 31. januarja 1852. oprošča te obveznosti.³

Tudi iz francoskih časov imamo nekaj zanimivih spominov. Leta 1813., 20. septembra, je nameraval udariti general Palombini iz Velikih Lašč proti Krki, Višnji gori in Žužemberku in tam napasti avstrijsko vojsko. Iz tega namena je poslal loškega učitelja Andreja Končnika, znanega narodnega pesnika, do generala Peyremonta, ki se je ondaj

¹ Dimitz G. Kr. I. 317; Mittheil 1865. 98.

² Tega leta so napravili Cerkničanje v cerkvi sv. Alojja, ki je danes ni več, zvon z napisom: »Helf uns aus aller Not« to je: Pomagaj nam iz vsake nadloge!

³ Schumi Archiv II. 40; Dimitz II. 112.

mudil in čakal Palombinija na Krki. Končnik je odšel s pismom in zlatniki, ki jih je prejel od francoskega generala, iz Lašč, pa mesto proti Krki jo je mahnil preko Suhe Krajine proti Žužemberku in izročil pismo polkovniku Stahrembergu.

Ta je sklenil takoj napasti sovražnika s pomočjo čet Cšivicha.

Nenadoma je pritisnil na Peyremonta, ki se je moral umakniti preko Dobropolj v Lašče. Tukaj je Stahremberg napadel Francoze dne 25. septembra s tako silo in tako nenadoma, da so zbežali preko Blok proti Cerknici. V bližini trga so se raztepeni Francozi zbrali in name-ravali iznova napasti sovražnika. Pa kakor v Laščah, enako nesrečo so imeli tudi v Cerknici. Njih načrte je izdal Avstrijcem cerkniški učitelj Čopec, ki je pokazal avstrijskim vojakom skrivno pot do ležišča so-vražnikov. Tudi tukaj so bili nenadoma napadeni in premagani 27. sep-tembra 1813.¹ Padlo je ondaj naših in sovražnikov 42. Cerkniški kapelan je pokopal vse padle v skupen grob. Ker so bili pa preplitko pokopani, so pozimi odprli grobišče volkovi in razvlekli kosti po okolici.²

Kuga je morila v cerkniškem trgu l. 1476. in 1578. Teža leta so že pokopavali za kugo umrle zunaj trga in tam sezidali kapelico sv. Roka. Leta 1630. se je ta morilka zopet oglasila, posebno dolgo pa se je mu-dila todi l. 1644. in 1646. Takrat je pobrala veliko ljudi. In tedaj so cerkničanje kapelico sv. Roka povečali v cerkvico sv. Roka, ker je varih proti kugi in kužnim boleznim.

Cerkev, namreč prvotna bazilika, je bila prva stavba, okoli katere so se začeli naseljevati ljudje v tej okolici, in kjer je pozneje nastal trg. Ta cerkev je bila zidana po splošni sodbi v devetem stoletju, v dobi pokristjanjenja Slovencev. Trg je pa dobil svojo župnijo že v trinajstem stoletju. Imena cerkniških župnikov iz prvih časov se berejo v starih pismih oglejskih očakov. Kakor so pač redke take listine, ki so nam prišle v roke, tako redka so tudi imena prvih župnikov. Leta 1261. se imenuje Leopold, 1269. Lupold, 1296. Rudolf, 1318. Tadej de Palude, 1339. Ivan de Reate, 1375. Ludovik de Reate. Menda je ravno ta župnik napel vse moči, da bi preprečil nakano bistriškega opata, ki se je že pobrižal v Ogleju za to, da je očak utelesil cerkniško župnijo kartuziji v Bistri. Župnik se je pa obrnil potem, ko je očak to utelešenje do-volil, naravnost v Rim. Tukaj so se začele potem dolgotrajne pravde in obravnave. Konec koncev je bil ta, da je župnik podlegel. Utelešenje je potrdil papež Bonifacij IX. (1389—1404) 23. marca l. 1395. Avstrijski vojvoda Viljem (1395—1406) je prišel l. 1396. v Ljubljano, da se mu po-klonijo deželni stanovi in prisežejo zvestobo. Bilo je to o Vseh svetih. Hermanu Celjskemu, deželnemu glavarju Kranjske (1390—1400), je pa naročil, naj izroči cerkniško župnijo, kadar bo izpraznjena, bistriškemu samostanu. Kakor je razvidno iz papeževega potrdila, je dajala ta žup-

¹ Legat, Kriegsvorfälle im J. 1813 b. L. Mittheil. 18:9, 57.

² Koledar Družbe sv. Mohorja 1874, 199.

nija okrog 300 zlatih goldinarjev čistega dobička. Za te se je pravzaprav samostan največ potegoval in jih tudi dobil. V začetku petnajstega stoletja so se mu pa podarile tudi desetine cerkniške župnije.¹

Cerkniški župniki so bili torej poslej le še vikarji bistriškega opata. V njegovem imenu so potem kot namestniki oskrbovali župnijo blizu štiristo let.

Važnejši med njimi so bili n. pr.: Nikolaj Mrav (1632—1648) pozneje novomeški prošt, cesarski svetnik in apostolski protonotar, ki je mnogokaj prenovil pri cerkvi in v župnišču, napravil nove altarje itd.; Jurij Zimmermann (1643—1660), pozneje novomeški kanonik in apostolski protonotar, ki je zlasti popravil zvonik in oskrbel altarne svetilnice; pozneje spodaj navedeni Gregor Črvič, ki je l. 1685. napravil nov ciborij, kakor svedoči napis na njem.

Z razglasitvijo dvornega odloka z dne 29. januarja 1782. je bila pa kartuzija v Bistri sekularizirana. Imetje je pripadlo verskemu zakladu, patronat nad župnijo cerkniško pa onemu, ki bo gospodar in lastnik Loškega ali Turnlaka.

Župnijska cerkev v Cerknici je imela svoj čas veliko znamenitih nagrobnik spomenikov. V cerkveni tlak položene spominske plošče so nosile pred sto leti še čitljive napise in ob robovih klesane škofovske mitre, palice in druga različna znamenja. Vse to se je polagoma izbrisalo in s tem zamrl tudi spomin na znamenite može, ki tu čakajo vstajenja.

V Valvazorjevem času je živel v Cerknici znameniti župnik Gregor Črvič (1680—1694) jako delaven mož. Bil je naslovni škof, notar apostolskega sedeža v Rimu, imenovan za prošta v Kološu, a ostal je do smrti v Cerknici in bil pokopan 3. aprila 1694. pod stranskim oltarjem sv. Ane. Bil je ta mož čudodelnik, da so ga šteli ljudje med svetnike. Sezidal je takoj prvo leto cerkev sv. Volbenka v Zelšah; posvetil jo je stiški opat Anton 2. septembra 1708.

Leta 1692. je pa dal napraviti v podružnici sv. Petra na Dol. Jezeru lesen, raven, kasetiran strop, razdeljen v razna polja prav po obliki stropa v cerkvi sv. Vida v Martinjaku, ki je iz l. 1621. in ima napis:

»Anna Tiza, Alle gos,
Primi Vsak Sebe za nos!«

Najbrže so se ključarji prepirali s slikarjem, kaj naj jim naslika na strop, in ker niso bili edini, jim je pa naslikal gos sv. Martina.

Bratovščina sv. rožnega venca, ki se je posebno razvila začasa tega moža, je štela do 86 tisoč udov. Ne samo iz Kranjske, ampak iz vseh sosednjih dežel so drli ljudje v Cerknico, tako da je postala — nekako v primeri rečeno — to, kar je danes Lurd. Vsako prvo nedeljo so imeli tam slovesno procesijo, pri kateri se je razvilo 32 velikih in 15 malih banderov — na njih so bile naslikane skrivnosti sv. rožnega venca. Taki shodi so razglasili trg širom po svetu in ga povzdignili vsestransko.

¹ Milkowicz, Klöster in Krain 1889, 125.

Sto let pred Črvičem je bilo v trgu precej drugače. Kakor je oživil ta čudodelnik sveto vero z upeljavo raznih pobožnosti, tako jo je podiral sto let pred njim poluteranjeni župnik Vincencij Perger (1581 – 1593). Ko je l. 1581. prišel v Cerknico škof Pavel Bizancij v imenu oglejskega očaka, se je prepričal, da je v trgu močno razširjeno luteranstvo. Župnik je živel nezgledno; bil je tudi tako neveden, da niti krščevati ni znal. Ko ga je l. 1593. očak Francesco Barbaro odstavil, je ostal v trgu kot pisar carinskega predstojnika. Ljudstvo je hujskal proti župniku Štefančiču (1593 – 1609). Zato se je ta bridko pritožil pri očaku l. 1595., kako mu odpadnik nagaja. Med sveto mašo je prihajal v cerkev in na glas prepeval psalme. Trapil je celo na smrt bolne, češ, da ne bo zveličan, kdor ne bo obhajan pod obema podobama. Luteranske shode je prirejal v Šteberku, kamor so prihajali zapeljani tržani. Hujskanje proti Antonu Štefančiču pa tudi po Pergerjevi smrti (5. oktobra 1596) ni prenehalo. Šele strogi odloki vlade in občutne kazni, ki so prišle nad vročekrvne tržane, so jih streznili. Leta 1603. sta bila klicana pred komisijo še dva uporneža, Kristijan Artač in Filip Lipec. Morala sta oddati protestantovske knjige, ki sta jih prebirala in razlagala nove vere žejnim tržanom. —

Šolo so imeli Cerkničani, seveda začasno, že v luteranski dobi. Z luteranstvom je izhrala tudi šola. Oživela je iznova koncem sedemnajstega stoletja. Naslednik bistriškega samostana je odstopil kot patron cerkve in šole občini svojo hišo, da naj se vzdržuje v nji šola in stanovanje za učitelje in kapelane. Leta 1827. se omenja dvorazrednica, l. 1878. trirazrednica in l. 1879. je že štirirazrednica. Leta 1864. se je zidalo novo pritlično šolsko poslopje. To so vzdignili za eno nadstropje l. 1886. in 1887. Šola je zdaj eno najlepših poslopij v trgu.

Trg slovi dandanes sevé najbolj radi čudapolnega jezera. To je bilo pa tolikrat opisano in opevano, da bi res nosili kamenje na Kras in vodo v polno jezero, ako bi se hoteli pečati še z opisom tega jezera.

Omenjeno naj bo le še, da so delali sedanjo cesto od Ribnice čez Bloke proti Cerknici l. 1826. in da ima trg svoj lastni grb: »cerkev na oglatem polju«.

In pa to dostavimo, da je dal med svetovno vojno sedanji g. dekan Juvanec, ker je imel umetnike vojake v trgu, prav lepo posnažiti in ne za visoko ceno poslikati župno cerkev tako, da ima sedaj prav prijazno lice.

